

Kristofer Lehmkuhl Forelesning 1999

www.bufast.no –
Er det mulig å globalisere
Per Bufast?

av
Kåre Valebrokk
Sjefredaktør/adm. direktør

Norges Handelshøyskole

Satt med 9 pkt. Helvetica
Trykt på 150 g matt Kremfarget offsett
Omslaget 185 g grå satinert kartong

*Trykt ved midler fra
Det Bergenske Dampskibsselskabs Handelshøyskolefond*

Kristofer Lehmkuhl Forelesning 1999

**www.bufast.no –
Er det mulig å globalisere
Per Bufast?**

av
Kåre Valebrokk
Sjefredaktør/adm. direktør

Kristofer Lehmkuhl Forelesning
Norges Handelshøyskole

Bergen 24. september 1999

Statsråd

KRISTOFER LEHMKUHL

(1855–1949)

var en utrettelig forkjemper for Norges Handelshøyskole. Kanskje mer enn noen annen har han æren av at NHH ble opprettet, og helt til sin død fulgte han virksomheten med en aldri sviktende interesse. Han er derfor med rette blitt kalt «Høyskolens far».

Norges Handelshøyskole har villet hedre Kristofer Lehmkuhls minne ved å knytte hans navn til den forelesning, som fra 1958 har vært holdt ved Høyskolens kandidatfest.

Fra 1968 har høyskolekollegiet besluttet fortrinnsvis å henlegge forelesningen til Kristofer Lehmkuhls fødselsdag den 26. september.

Kjære rektor, gjester og studenter,

Jeg vil begynne med å fortelle en historie. Jeg var nylig til stede i en begravelse. Begravelser er alltid triste – de irske unntatt – men denne gjaldt en person jeg overhodet ikke hadde kjent. Slikt hører også til en sjefs hverdag. Men nettopp fordi jeg ikke hadde kjent den døde, gav seremonien meg tid til å reflektere over ting som nå kommer meg til nytte i dette Kristofer Lehmkuhl-foredraget.

Apropos foredrag. Jeg setter pris på at Norges Handelshøyskole har beholdt begrepet foredrag til tross for at det er en journalist som står her på talerstolen. Ved lignende anledninger pleier «foredrag» raskt å bli skiftet ut med det mer løsaktige ordet «kåseri» så snart det blir klart for arrangørene at det er en bladfyk som kommer. Det er muligens mitt vennskap med Victor Norman som har ført til oppgraderingen. Jeg er ham isåfall dypt takknemlig.

Men altså begravelsen: Under det tredje vitnesbyrde fra en velmenende person i den dodes familiekrets, kom jeg plutselig til å huske på en liten notis jeg for noen år siden leste i mitt yndlingstidskrift, «The Economist». Notisen gjaldt et beskjedent internasjonalt bedriftsoppkjøp. En amerikansk bedrift med begravelser som spesialitet, United States Services, hadde kjøpt en kjede av begravelsesbyråer i Frankrike for en sum tilsvarende 250 millioner kroner. Den franske kjeden hadde en markedsandel på 30 prosent i Frankrike og dessuten et datterselskap i England, som besørget en håndfull prosent av alle engelske begravelser. Denne tilsynelatende unyttige opplysning lå lagret i mitt hode inntil et norsk begravelsesbyrå med forgreninger i flere norske byer ganske nylig ble solgt til utlandet. Da ble den hentet frem igjen og midt i det fjerde vitnesbyrde fra et minst like velmenende familiemedlem, konvergente – som Einar Førde ville sagt det – mine nyopphentede opplysninger med virkeligheten. For på forsiden av det lille skriftet vi alle får utdelt i begravelser – det med navn og kors på – sto også navnet på det norske begravelsesbyrået som nettopp var blitt solgt til utlandet. Av private diskresjonsgrunner unnlater jeg å nevne hvilket.

Der satt jeg altså, i en hvitmalt liten norsk kirke – la oss si det var i Tufsingdal – og deltok i en tradisjonell norsk begravelse, som altså nå kommer meg til nytte i dette foredraget. Hvorfor? Fordi den begredelige, svarte gestalten som åpenbart administrerte seremonien, gav meg en kraftig påminnelse om at den internasjonalisering og – ja, la meg likegodt få sagt det så er jeg ferdig med det – globa-

lisering som skjer i verdensøkonomien også har nådd Tufsingdal. Mannen i svart lønnes fra en 60 etasjers høy bygning i 38. gate i New York.

Som dere allerede vil ha oppfattet av tittelen, er det Norges fremtidige plass i den store verden som idag ligger meg på hjertet. Mer sier jeg ikke. Å gå i detalj om hva man skal snakke om, har samme virkning på tilhørere som Evert Taubes «Byssan lull» hadde på mine barn da de var små. De skrek seg i søvn.

Jeg ble sittende å grunne der i kirken og jeg grunner ennå. Kan virkelig en amerikansk bedrift være bedre til å begrave folk i Tufsingdal enn en norsk? Kunne ikke likegodt en norsk bedrift begrave franskmenn, engelskmenn og amerikanere? Her kan da umulig kulturforskjeller, komparative fortrinn, hjemmemarkedets størrelse eller valutariske forviklinger spille inn. Ved graven er vi alle like og både i Arizona og i Tufsingdal vises vi mennesker den respekt å bli begravet én og én.

Og jeg grunnet videre. Hvorfor måtte Arthur Andersen – født i Oslo som han var – først bli størst i Amerika før han ble størst i Oslo og i resten av verden. Kunne han ikke begynt i Oslo og lagt under seg verden fra Stortingsgaten? Hadde han gjort det, ville Norge idag hatt en kompetansebedrift med runde 50.000 ansatte i hver tenkelige krok av verden. Men han gjorde det ikke. Det gjorde heller ikke Ernst & Young, Price Waterhouse eller Deloitte & Touche.

Når så dette er sagt, er jeg klar over at tilgangen på dyktige revisorer som kunne hjelpe Arthur Andersen med å underlegge seg verden fra Stortingsgaten i beste fall var dårlig rundt forrige århundreskifte. Faktisk var alt dårlig i Norge for hundre år siden. Bare i et par land i hele Europa sto det dårligere til økonomisk enn i Norge.

Den som vil se langt fremover, må først se langt bakover, sa Winston Churchill. I noen minutter vil jeg derfor ta Winston Churchill på ordet og gå tilbake helt til 1815, året da Napoleon tapte sitt imperium ved Waterloo, men også året da Norge ble avstått fra Danmark til Sverige etter at dansk kongen hadde rotet seg inn på feil side i Napoleongkrigen og dermed tvunget Terje Vigen til å kaste seg på årene for å skaffe seg mat i Danmark. På det tidspunkt var Norge et lutfattig agrarland, som faktisk hadde oppfylt det sosialdemokratiske ideal før noen hadde hørt om sosialismen: Alle var like. Like sultne, like skitne og med like liten sjanse til å få bli stort mer enn 40-50 år på jorden. Til gjengjeld var det bare rundt 1 million av oss og barnedødelighet og epidemier holdt befolkningsveksten nede. Men så skjedde det. Eksplosivt. Fra 1815 og frem til 1915 økte Norges befolkning fra 1 til 2 millioner uten at noen historiker har kunnet gi en utfyllende forklaring på fenomenet. Og ikke nok med det. Samtidig som Norges befolkning ble fordoblet, utvandret nesten 1 million mennesker til Amerika. Og blant dem var altså

Arthur Andersen, som dro som fireåring fra Oslo i 1989. Marcus Thrane også, forresten. Den gang måtte man til Amerika for å lære seg skikkelig sosialisme.

De mest mistenksomme av dere har nå skjønt mitt lille prosjekt. Jeg vil prøve å antyde hva som kan være grunnen til at Norge har så vanskelig for å trives i verden og hvorfor vi stritter så hardt mot å la oss internasjonalisere, enn si globalisere, kort sagt hvorfor så mange ser de neste tiår som en trussel istedenfor den mulighetenes epoke de faktisk også er. Min lille drøm får dere på kjøpet: Å få Per Bufast til å skifte adresse på world wide web, fra bufast.no. til bufast.com.

Hvem er denne Per Bufast, forresten? Han er unggutten fra Tarjei Vesaas' roman, «Det store spelet», gutten som med begge ben begravd i jord hørte farens dystre dom bli avsagt over sitt hode: «På Bufast skal du vere all din dag, Per, og på Bufast skal du finne alt du treng.» Det blir ikke mye globalisering av slikt.

Men fremover til fortiden igjen: Som Per Bufast vokste det norske folk opp med begge ben i jorden. Litt fiske, litt gruvevirksomhet, sagbruk, etterhvert litt tekstil, fra 1860-årene litt treforedling og mekanisk industri. Utover planker og litt tørrfisk var eksport et fenomen nordmenn bare hadde hørt om. Det eneste internasjonale vi hadde var skipsfarten, som ved opphevelsen av de britiske navigasjonslovene rundt 1850 ga norske redere muligheter til å tjene penger på sine lavteknologiske skip og sin lette tilgang på fattige, billige, men like fullt dyktige og hardføre sjøfolk. Nordmenn var på sjøen i forrige århundre det filippinerne er idag. Men i Risør, Grimstad og Arendal fikk menneskene råd til å betale merprisen for pigmentet i hvitmalingen og skiftet farge på sine røde hus.

I denne fattigslige bakevjen var mulighetene like få som arbeidsplassene. Sikkerhetsventilen ble Amerika, dit altså nesten 1 million fant veien. Mange kom tilbake og reiste igjen. Som Arthur Andersen. Men de fleste ble og i flere fylker – som Vest-Agder, mitt eget – reiste nesten halvparten av befolkningen over havet.

Jeg skal la ett spørsmål ligge, nemlig spørsmålet om det var en spesiell mennesketype som valgte å dra fremfor å trelle videre på Bufast. Jeg lar det ligge av mangel på empiriske data som kan dokumentere en mistanke jeg har, nemlig mistanken om at ikke utvalget var helt tilfeldig. Kan det tenkes at det var de mest risikovillige, de mest handlekraftige som dro eller var det rett og slett dem som hadde minst å tape, de fattigste og ikke nødvendigvis de Norge trengte mest for å komme seg ut av fattigdommen? Som sagt lar jeg spørsmålet ligge, men jeg kan ikke fri meg fra tanken på at Norge mellom 1815 og 1915 var utsatt for en «brain drain» som vises i bruttonasjonalproduktet den dag idag. Det jeg spør om er rett og slett følgende: Kan det tenkes at de store utvandrings-

bølgene faktisk desimerte viktige genetiske egenskaper i det norske folk, egenskaper som i vår nyere historie ville vært kraftig etterspurt? Jeg er en av de få som trygt kan stille den slags spørsmål uten å bli utsatt for politisk korrekte angrep. Ingen av mine forfedre emigrerte og selv skynder jeg meg tilbake til Solli plass hver gang jeg har stukket nesen utenlands. Selv Strømstad forekommer meg en smule skummel.

Det samfunn jeg kort har beskrevet, var et samfunn som hadde Amerika-båten som eneste alternativ til fortsatt slit og fattigdom. Selvsagt var Norge ved århundredskiftet mer urbanisert enn i 1850 og selvsagt dreide ikke alt seg om planker, fiskeslo, reparasjonsverksteder og hesjestaur. Blant annet klarte eiendomsspekulanter å bygge ut Kristiania i et tempo som i 1899 førte til et eiendomskrakk som vi i de hundre år som er gått siden ikke har opplevd maken til. Og visst hadde Norge japper den gang også. De store villaene langs Drammensveien i Oslo er alle resultater av Norges første, store jappebølge. Mannen som utløste krakket, generalkonsul Chr. Christophersen, bodde eksempelvis i den imponerende bygningen som idag heter Nobelstiftelsens hus, en bolig som turde komme hederlig ut målt mot Kjell Inge Røkkes beskjedne hytteprosjekt på Oppdal. Men grovt sett stemmer min beskrivelse av forholdene i århundredskiftets Norge ganske bra, tror jeg.

Jeg skal ikke trette dere lenger med beretninger fra min bestefars Norge. Heretter skal det dreie seg om min fars. Min salige far hadde som høyeste ønske at jeg skulle finne meg en jobb i NSB. «Der er alt så trygt og sikkert», pleide han si. Derved artikulerte han ubevisst den frykt for det usikre og ukjente som etter min mening fortsatt rir det norske samfunn sterkere enn det rir våre skandinaviske naboland. Det er ikke bare forskjellen i EU-tilknytning som viser det.

Industrien kom for alvor til Norge først i dette århundre og jeg skal heller ikke trette dere med detaljer omkring stiftelsen av Elektrokjemisk og Norsk Hydro. Heller ikke skal jeg oppholde meg lenge ved elektrisitetens inntog, men bare kort si at fra Norges løsrivelse fra Sverige og fremover mot krisene i 20- og 30-årene ble Norge det ihvertfall vi nordmenn har valgt å definere som et industriland. Og det skulle vise seg å være på høy tid. For tidlig i 20-årene stanset Amerika den frie innvandringen. Amerika-båten – det eneste alternativ vi hadde hatt til fattigdommen hjemme – ble dermed borte over natten. Industrien ble det nye alternativet og tok Amerika-båtens plass på mer enn en måte.

Og her er jeg omsider fremme på et punkt hvor jeg kan begynne å skissere en konklusjon. Gjennom alle år siden svartedauen (rundt 1350), da Norges tidligere storhet og betydning fikk dødsstøtet, hadde vi blitt innpodet at det var jorden og «handi hans far min»

som var det eneste trygge i en ellers utrygg tilværelse. Alt annet var jevngodt med poker. Denne holdningen ligger i tjukke lag i alle muntlige overleveringer fra våre oldefedre og bestefedre og avhengig av egen alder – jeg er 58 – gjelder det også våre fedre, for ikke å si mødre. Holdningen gjenspeiles også i litteraturen. Til de grader gjenspeiles den i norsk litteratur at det knapt finnes et barn i Norge som ikke har «Fola, fola Blakken» som sitt første barn-domsminne. Ikke'no «Humpy Dumpty» her i gården, nei, og slett ingen «Sur le pont d'Avignon». Jeg velger å hoppe over klassikerne, men nevner bare forsiktig at det faktisk er en viss forskjell på Isak Sellanraa og Huck Finn. Slik måtte det vel bare bli i et land hvor det å plassere bunnen midt i smørbutten var gjengs snekkerpraksis. At ethvert barn i Norge har grått over at maten på død og liv skal spises opp, kompletterer bare bildet. I mindre agrare land betyr en renspest tallerken grådighet av verste skuffe.

Jeg skal ikke vri kniven ytterligere rundt. Det turde være nok å nevne at Bondevik-regjeringen nylig har ansatt en hel flokk med godt betalte PR-agenter, hvis hovedoppgave det er å fortelle folk hvor høyverdig og flott det er å bo på landsbygda i forhold til å flokke seg i Oslos urbane natte-helvete. Ensomhet, folkemusikk og hjemmeveving er dermed gjort til nasjonalt satsingsområde.

Den som vil finne eksempler på agrar-Norges kanoniserte posisjon i norsk lovgivning, behøver ikke lete lenge. Det er bare Norge som har en odelslov. Det er også bare i Norge det er tenkelig at de enorme bygdealmeningene i fjellheimen faktisk er forbeholdt dem som eier noen tusen mål i fjellet fra før. Det blir ingen elgjakt for den som er smed i 12. generasjon i Kvitseid i år heller, nei!

Men fra begynnelsen av dette århundret fikk altså jordbruket konkurranse i kampen om det norske folks sjel. Industrien – alternativet til Amerika-båten – ble nordmannens andre ben. Fra nå av kunne han omsider gå støtt uten å trenge hjelp utenfra. Med både jordbruk og industri kunne intet vondt lenger ramme oss. Vi trengte ikke Amerika-båten lenger. Industrien ble for nordmenn flest og for norske politikere spesielt det NSB var for min salige far: «Der er alt så trygt og sikkert».

Ved dette tidsskille skal jeg ikke underslå at også religionen må bære sin del av ansvaret for den norske folkekarakteren, for vår grunnholdning til livet, for den innbitte troen på at slitet i seg selv er en dyd og at «lediggang er roten til alt ondt», tilliten til «øvrigheta» sitter dypt i det norske folk, den være seg representert ved lensmann, lærer eller prest, for ikke å snakke om det diffuse begrepet «myndighetene». Protestantismen bidrar nok til BNP, men «sinnets munterhet» er bedre tjent med Freias melkesjokolade. I parentes skal dog nevnes at en av de friskeste gründer-kulturer i norsk historie faktisk har sitt utspring nettopp i den protestantistiske tro.

Jeg snakker selvfølgelig om haugianerne, denne merkelige sekten som gjorde det til sitt varemerke å starte såpe- og tobakksfabrikker her i landet.

Jeg skal heller ikke underslå at 1814 og alt det der sammen med 1905 og alt det der også har satt sine spor i det norske folk. Den gjengse oppfatning er fortsatt at de fire århundrene under Danmark var en lang, sammenhengende ulykke for Norge. At bindsterke verk i de siste år har dokumentert det stikk motsatte, hjelper lite ser det ut til så lenge Didrik Arup Seips flaggsvingende versjon av frigjøringsårene får råde grunnen nokså ensom. Ifølge Henrik Ibsen ruget den fire hundre år lange danske natten over apekatten Norge. Nå ruger apekatten trofast og iherdig på den falske versjonen av den samme natten, liksom for å holde den varm og for å unngå å måtte innrømme at ikke alt er hjemmesnekret i Norge. Jeg ser forøvrig ikke bort fra at den tyske okkupasjonen i årene 1940-45 har bidratt sitt til å sementere «norskdomen» i den norske folkesjelen.

Sannsynligvis trekker jeg resonnementet for langt. Sannsynligvis er dere som er yngre enn meg langt friere i forhold til historien enn min generasjon. Sannsynligvis er også en utdanning ved NHH en garanti for at ikke Pavlovs hunder bjeffer når den norske foretreffeligheten trekkes i tvil. Men to folkeavstemninger om medlemskap i EU har gjort meg skeptisk til at vi nordmenn noen gang vil åpne oss for verden. Jeg skulle ikke klaget hvis motstanden mot EU bare hadde økonomiske begrunnelser. De er lette å finne hvis man leter. Det som gjør meg en smule nedslått er at motstanden i stor grad var tuftet på de grunnholdninger jeg så amatørmessig har prøvd å beskrive. Isak Sellanraa vasser fortsatt storlemmet og bredbent rundt i mange politiske miljøer og da hjelper det lite at et såkalt liberalt parti som Høyre ikke helt klarer å løsrive seg fra troen på at embetsmennene til syvende og sist vet best hva som er best for Norge og oss nordmenn. Den som er i tvil, kan bare å ta en prat med Kåre Willoch.

Jeg har innrømmet at jeg muligens trekker resonnementet for langt. Men jeg sier bare muligens. Hvis resonnementet var helt på jordet, tror jeg det blir vanskelig å forklare årsaken til at flertallet på Stortinget er ute av stand til å kaste en regjering som så uomtvistelig er tømret sammen av stokker direkte hentet fra tidligere tiders Norge. Prest, lærer, lensmann og sauebonde. Det passer godt det. Ikke bare har regjeringen ansatt PR-agenter for agrar-Norge. Den har også nedsatt en verdikommisjon med tanke på å smi oss om i sitt bilde. Verdikommisjonen er en ganske håpløs affære. Siden parlamentarismens innførelse har vi vennet oss til at vi kan skifte ut en regjering vi ikke liker. Nå har vi skaffet oss en regjering som ikke liker sitt folk og derfor vil skifte det ut.

Jeg nevnte de to EU-valgene. Når jeg misliker det valg som ble tatt, er det altså primært fordi jeg ikke liker begrunnelsene for valget. I praksis er jeg ganske fornøyd. Jeg er fornøyd fordi jeg er brennsikker på at vi er kommet nærmere Europa som EØS-medlem enn vi ville ha kommet som fullverdig medlem. EØS-kontrakten ligner en KS-kontrakt. Den er som KS-kontrakten en tilslutningskontrakt, en kontrakt som må svelges hel og uten forbehold. EU-tilpasningen har glidd som smør rett og slett fordi vi har skrevet under på å godta «hele pakka». Hvis vi derimot hadde vært medlem, ville de norske forhandlerne garantert lett med lys og lykte etter unntak, utsettelse og spesialordninger som ville forsinket – muligens også begrenset – EU-tilpasningen. Det er det danskene har fått til. Som fullt medlem skaffet de seg rett til å fravike «de fire friheter» ved eksempelvis å nekte tyskerne å kjøpe landsteder i Danmark. Tenk bare hva norske forhandlere ville prøvd seg på i danskenes sted. Jeg gremmes bare ved tanken.

OK. Her er vi altså. Fremme til slutt foran overgangen til et nytt århundre og et nytt årtusen. Verden gikk ikke under, verdens befolkning døde ikke av sult, som Malthus spådde, kommunismen varte ikke evig, verden er ikke tom for olje og Norge ikke mer sosialdemokratisk enn at Arbeiderpartiet havnet under 30 prosent ved siste kommunevalg. Der finnes altså fortsatt håp. Norsk økonomi har skaffet seg et nytt viktig ben, oljen, en usvikelig kilde til bekymring for et folk som i god tradisjon stritter mot å la en god bekymring gå fra seg. Et par ben er også blitt saget av de siste 20 årene. Ikke helt av, selvfølgelig, men det vi hittil har kalt industri har lenge vært på retur relativt sett og landbruket har grovt sagt bare mytologisk betydning. Til gjengjeld har offentlig sektor og tjenesteytende næringer eksplodert. Jeg skal ikke gå nærmere inn på denne utviklingen, bare kort konstatere at norsk økonomi aldri har vært så sterk som nettopp idag. Likevel er vi fortsatt en bekymret nasjon. Faktisk en dypt bekymret nasjon.

En av hovedgrunnene til bekymringen er selvfølgelig at vi ennå ikke har tatt oljen inn som en naturlig del av vår økonomi. Vi snakker fortsatt om overskudd eller underskudd med eller uten olje, oljepenger er liksom skumlere enn andre penger og antas og være mer flyktige enn penger som kommer fra traust industri. Vi har liksom kommet for lett til oljen. Det strider mot vår nasjonalkarakter å bruke penger som vi ikke har slitt, savnet og spinket oss til med vond rygg og gnagsår på alle fingre. Det smaker av Lotto, av lettjente jappe-millioner og det den amerikanske sosiologen Thorstein Veblen i boken «The Theory of the Leisure Class» kalte «conspicuous consumption». Fytterakkernskinn. I denne forbindelse turde det være unødvendig å nevne at amerikaneren Veblen hadde norske foreldre. It goes without saying. Leopardens flekker lar seg ikke skjule og Isak Sellanraas plogfurer stopper ikke ved Atlanterhavet.

Men altså norsk økonomi. Så god er den at politikerne på Stortinget ifjor brukte 2 måneder på å bli enige om hvorvidt de skulle bruke 1 milliard mer eller mindre av oljepengene. 2 måneder på 1 milliard og det til tross for at 1 milliard bare representerer 0.09 prosent av det norske bruttonasjonalprodukt på 1100 milliarder. Det er sunn økonomi det. Det norske statsbudsjettet går i balanse ved hjelp av 6 oljemilliarder. Jeg skulle gjerne se svenskene få sitt statsbudsjett i balanse ved bare å bruke 6 industrimilliarder. Våre politikere opererer åpenbart i den tro at norske oljepenger er mer upålitelige enn svenske stripenger. Men er de det? Jeg er slett ikke sikker. Hvem her i salen tror fullt og fast at Volvo blir produsert i Sverige om 20 år? Ikke det, nei!

Det har på godt og vondt oppstått en kullsviertro på industriens velsignelse i dette land. Ingen løfter et øyenbryn hvis en konsulentbedrift med 300 ansatte legges ned eller forsvinner på annen måte. En industribedrift i krise – jeg nevner ikke Rena Kartong – er en nasjonal katastrofe og får til og med skipsrederne til å danne spleiselag på TV. Gleder noen seg over at Norge er storeksportør av verdens flotteste fiskeråstoff? Tvertimot, får jeg inntrykk av. I politiske kretser hadde det vært langt bedre om filetene hadde gått veien om en industribedrift, som puttet det på boks og solgte det videre som kattemat.

Jeg hadde håpet vi etterhvert kunne forlate troen på at industri er all velstands mor. Men i Norge ser det ut til at vi skal slite med den også i det nye århundret. At industrien reddet oss fra Amerika-båtene, betyr ikke nødvendigvis at den kan frelse oss fra fremtiden.

På kort sikt er riktignok de fleste enige om at norsk økonomi er solid. Selv Gudmund Restad – mannen med slipsene, dere vet – later til å mene det. Det er den fjernere fremtid som er så bekymringsfull, eller mer presist: De fremtidige pensjonsutbetalinger til en raskt voksende skare av gråhårede pantere med nedbetalte lån, arv i banken og feriehus i Provence. Jeg skal ikke være skråsikker. Kanskje blir de et problem. Opec er tross alt ikke verneverdig. Men mener virkelig politikerne at statsbudsjettene om 20-30 år bare har en eneste post: Pensjoner. Er det virkelig helt utenkelig at det går an å kutte på andre poster. Kan det heller ikke tenkes at noen inntekter vil øke? Må vi alltid dimensjonere fremtidens problemer etter dagens muligheter? Har vi ikke lært noe siden Malthus? Har vi ikke skjönt at uten den teknologiske utvikling i oljesektoren de siste 20 årene, ville Nordsjøen vært tom for olje allerede ifjor?

Jeg er utviklingsoptimist, som dere etterhvert vil ha forstått, men jeg vil ikke avskrives som en overoptimistisk tusseladd av den grunn. Politikerne taler som om vi mennesker ikke har tenkt å gjøre en eneste fornuftig ting de neste 20 årene og at Norge vil se ut nøyaktig som det gjør idag i 2020. Men det vil Norge ikke og vi men-

nesker har tenkt å gjøre en rekke fornuftige ting frem til da. Jeg kommer til det ganske snart nå.

I øyeblikket ser statsbudsjett for det første år i neste årtusen ut til å bli et budsjett som verden knapt har sett maken til. Hvis oljeprisen skulle holde seg på 22-25 dollar pr. fat i hele år 2000, vil overskuddet bli på runde 100 milliarder kroner, altså i størrelsesordenen 10 prosent av BNP. En håndfull oljemilliarder må vi vel ha for å balansere budsjettet, men ikke desto mindre vil vi kunne sende 80-90 milliarder videre til oljefondet, som fra før inneholder 200 milliarder. Ved utgangen av år 2000 vil altså oljefondet være tilført et halvt statsbudsjett og mer vil etter alt å dømme komme i årene fremover. Holdes overføringene omtrent på dagens nivå i 25 år – hvilket ikke er usannsynlig – sitter Norge med runde 5000 milliarder i oljefondet. Bare avkastningen fra fondet vil i så fall kunne levere et komplett statsbudsjett hvert år. The future is so bright, I gotta wear shades. I hvertfall – som det heter – på kort og mellomlang sikt.

I et sjeldent anfall av beskjedenhet, har jeg en innrømmelse å komme med. Min optimisme slår ikke alltid til. At et av mine styremedlemmer sitter her i salen, gjør det tvingende nødvendig å komme med denne innrømmelsen. Negative overraskelser kan komme og jeg ser som alle andre at den arbeidsføre befolkning noen år frem i tiden ser skremmende liten ut i forhold til det minst like skremmende antall joggende som vil ha pensjon. Likevel mener jeg bekymringen for at vi ikke skal klare å skaffe penger til pensjonistene er betydelig overdrevet. Jeg tror snarere vi slipper opp for pensjonister.

Men pensjonistene til side, et øyeblikk. Det finnes andre og minst like tungtveiende grunner til å ta et løft for en videreutvikling av norsk næringsliv. Et næringsliv som ikke utvikles, mister fort dynamikken, en situasjon som selv ikke de mest optimistiske oljeprogno- ser kan kompensere. Ikke minst skal våre etterkommere skaffes meningsfulle jobber og oppgaver. Et samfunn som ikke gir de unge – som får bedre og bedre utdanning – muligheter til å oppfylle sine ambisjoner – også ambisjonene om å bli rike, gjerne i en brennfart – er et samfunn på nedtur. Det er rett og slett ikke et samfunn vi vil leve i og slett ikke et vi vil testamentere til våre barn. Museer er flotte greier, men som bidragsytere til BNP er de heller marginale. Enkelte av dem bidrar faktisk ikke til noe som helst.

Paradoksalt nok er jeg redd oljeinntektene faktisk forsinker Norges åpning mot verden. Vi har råd til å stritte imot, til å konservere for- tiden med kunstige midler, til å pleie den sære «norskdomen», kjærligheten til agrar-Norge, industripipene og Den norske Turistforening ennå i noen år. Jeg har tidligere snakket om moskus- kulturen: Den politisk korrekte, sosialdemokratiske grunnholdning i det norske folk som hver dag demonstreres av et hundretalls

moskusdyr på Dovre. Godt beskyttet av fett- og hårlag snur de ræva mot stormene og venter på våren. Det er gudhjelpemeg på tide at enigheten tar slutt slik at Dovre omsider kan falle.

Jeg har pirket kraftig i politikerne. Jeg kan godt pirke litt i noen andre. I 1993 holdt Svein Aaser Lehmkuhl-forelesningen på NHH. I foredraget beklaget han seg kraftig over dere unge, som ikke vil bidra til større verdiskapning i norsk næringsliv, men tar jobber i offentlig sektor og i finanskarusellen. Særlig dette med finanskarusellen passer godt. Slik talte – for bare seks år siden – en mann som idag er sjef for Norges største finanskarusell og som forhåpentlig nå ser at toget er i ferd med å gå hvis norsk finans skal utvikles til å bli en stor og viktig internasjonal næring. Problemet er bare at det burde vært innsett for 10 år siden og at en av de få som den gang innså det idag er formann i Verdikommisjonen.

Hva burde vi så gjøre for å møte globaliseringen med åpent blikk, en globalisering som fratar myndighetene mulighetene til nasjonal styring på de fleste områder, som åpner for kraftig skjerpet konkurranse for alle deler av næringslivet, men som også innebærer et hav av muligheter, ikke minst for dere, som har alder og utdannelse til å øse av mulighetene.

Jeg begynner med myndighetene, myndighetene i bred forstand. Myndighetene burde omgående starte et bredt arbeid med tanke på å rydde ut av norsk lov- og regelverk alle paragrafer, forskrifter og fotnoter som kan være til hinder for vår innmarsj i verden. Få bort paragraf 18, som gjør det livsfarlig å ansette vikarer i norske bedrifter, lemp på oppsigelsesvernet, som forsinker omstillingen, rydd opp i sykelønnsordningen og gjør det lett å importere utenlandsk arbeidskraft, også arbeidskraft fra den fattige verden. Det tok meg over et år å skaffe arbeidstillatelse til en amerikaner jeg desperat trengte i shippingavisen TradeWinds. Jeg tør ikke tenke på hvor lang tid det ville tatt hvis han hadde vært kineser. Gjør det skattemessig lett å gi ansatte opsjoner, kort sagt: Gjør hva dere kan for å gi næringslivet størst mulig handlerom og fleksibilitet i de stormkast vi vet kommer. I tillegg, selvfølgelig: Sats på infrastruktur. Veier, datanett, kommunikasjon i bred forstand. Dropp det bakkebaserte kabelnettet til fordel for satellittnett selv om det fratar dere makten til å rasjonere og kontrollere hva jeg skal sende i TV2. Skaff oss gjerne et bredbånd-nett. Gi Statkraft muligheter til å gå internasjonalt. Idag nekter staten å omgjøre et ansvarlig lån til aksjekapital, hvilket gjør det umulig for Statkraft å ta opp lån for å konkurrere med svenskene i det europeiske kraftmarkedet. Detaljer, ja. Men detaljer er viktige, ikke minst for dem det gjelder. Dessuten: Sats på utdannelse, ikke minst på IT-sektoren. Høyt utdannet arbeidskraft vil være et av Norges komparative fortrinn i årene som kommer, særlig fordi den også er billig. En ingeniør i Tyskland eller Frankrike

koster minst 30 prosent mer enn en norsk og det samme gjelder for økonomer, salgssjefer og konsulenter, for ikke å snakke om ledere, professorer og finansfolk. Og dessuten: Følg opp det positive som tross alt har skjedd de siste ti årene med å kutte ut kamouflerte og ikke-kamouflerte støtteordninger til døende industri og hulkende skipsredere. De næringer og bedrifter som ikke kan klare seg ute i verden, vil på sikt ikke kunne klare seg i Norge heller. Jeg holder her landbruket utenfor. Som Akropolis vil landbruket stå i Norge om 50 år: En gård, en bonde og en ku. Men kua kommer garantert til å melke 60 millioner liter og holde staten Colorado og store deler av Japan forsynt med grovt subsidiert gulost. Isak Sellanraa er en stri mann. Og mens jeg er i et rådgivende humør: La oljefondet disponere SDØE, ikke Norsk Hydro og Statoil. SDØE er Norges formue og bør forvaltes som formue og ikke gjøres til instrument i oljepolitikken, noe som vil gjøre oss enda mer oljeavhengig i stedet for det motsatte. Mannen med slipsene er sikkert lei av mine råd nå. Ikke hører han på dem heller. Jeg skal derfor ikke komme med flere, men jeg har i det minste pekt i den retning jeg mener myndighetene bør styre Norge inn i det nye årtusen.

Hva bør næringslivet gjøre? Først og fremst ta informasjonsteknologien i bruk på flest mulig områder. Vi spurte ikke om elektronene hadde gule eller grønne armbånd da elektrisiteten kom til Norge for 100 år siden. Vi bare tok den i bruk. Det er ikke nødvendig å demontere en datamaskin heller. Det klarer seg å ta den i bruk, utnytte mulighetene den nye teknologien gir på alle områder, i produksjon, i lagerstyring, økonomistyring, i detaljhandel og markedsføring, i finans og i presse, i reiseliv og i fiskeoppdrett. I tillegg slutte å tenke Norge som marked, slutte å tenke at svenskegrensen er en hindring og at Lasse er så liten i verden så stor. Lasse er ikke mindre enn han gjør seg. Nokia er verdens mest fremgangsrike selskap innen mobiltelefoner og ligger bortgjemt i de svarte finske skoger, IKEA er verdens største møbelleverandør nesten uten å produsere møbler. Til gjengjeld ble IKEA-katalogen verdens største trykksak – nr. 2 er bibelen – for to år siden og vokser raskere enn noen gang. I det små startet Norges Handels og Sjøfartstidende for åtte år siden shippingavisen TradeWinds. Det ble gjort fordi jeg var redd for at Dagens Næringsliv skulle slippe opp for nordmenn. På det punkt tok jeg feil, men til gjengjeld er TradeWinds blitt verdens ledende shippingpublikasjon. Den er sogar pent lønnsom og har potensiale i seg til å bli et springbrett for utviklingen av en rekke nye informasjonstjenester for verdens shipping. Det samme gjelder selvsagt resten av konsernets selskaper, det være seg Dagens Næringsliv, Upstream, TDN eller Fiskaren. Bare som eksempel: Fortsatt finnes intet register – ikke en gang på papir – over verdens titusenvis av fiskebåter og fortsatt mangler de fleste land i verden

profesjonelle leverandører av skjermbaserte finansnyheter i realtid. Mulighetene ligger der og det er dere som skal utnytte dem.

Et aspekt ved TradeWinds vil jeg gjerne ha nevnt fordi det kanskje kan hjelpe andre som nøler med å gå løs på verden. Internt i Dagens Næringsliv var motstanden stor mot at konsernet skulle gå ut. Det var for risikabelt, hadde vi ikke nok med pengemaskinen Dagens Næringsliv, hvor skulle vi få gode journalister fra, var Valebrokk blitt stormannsgal? Argumentene var talløse og nesten alle mot. Da vi seks år senere startet Upstream, hørte jeg ingenting. På seks korte år var det blitt en naturlig ting å se lenger enn Norskerenna, det var også blitt naturlig å snakke engelsk på julebordet og å skrive leieavtaler og kontrakter i Singapore, Houston, Ghana, Tokyo og Pireus. Ingen stusser lenger over engelske pensjonsordninger. Om ikke Lasse liten er blitt stor, har han i det minste begynt å barbere seg. Men selvfølgelig: Fordi TradeWinds trykkes i Norge, nektes avisen å trykke annonser for whisky, vodka og cognac til tross for at 85 prosent av opplaget selges utenlands. Det får selvsagt våre konkurrenter lov til. Jeg skjønner for såvidt at Bondevik bekymrer seg for edruskapen i Romsdalen. Men kan det være nødvendig å nekte kineserne cognac til kaffen?

La meg skynde meg å si at store deler av norsk næringsliv faktisk har kommet et godt stykke på vei når det gjelder å ta verden i bruk. Hydro, Statoil, Orkla og Tomra selvsagt. Men også de store innen detaljhandel og en rekke mindre selskaper innenfor tjenesteytende sektor. Det gleder meg når Snøhetta bygger bibliotek i Egypt og det gleder meg når frisørkjeden Nikita starter frisørsalonger i Danmark. Shipping har alltid operert som om grenser ikke fantes og finans er på god vei. Men fortsatt har intet norsk begravellesbyrå prøvd seg i China. Det skuffer meg. Tenk dere bare: 1,5 milliarder kinesere, begrenset levealder, et marked helt uavhengig av konjunkturer, et produkt ingen kan unnvære og som ingen kan vente til neste år med å kjøpe. Kort sagt en gylden mulighet i et marked hvor selv ordet «dødperiode» er en selvmotsigelse. Hvorfor bare i Tufsingdal?

Dere får ha meg unnskyldt mine morbide bemerkninger. Men de er ikke lette å unngå når også de gamle sannheter er døde. I den nye globaliserte verden er det ikke nødvendig med et stort hjemmemarked for å lykkes, avstand både i tid og rom kan snart bare glemmes, selv ordet «produkt» – det som skal selges – har fått ny betydning. Forsatt går det an å tjene penger på å produsere ploger. Men det klarer seg strengt tatt å tenke kloke tanker. Hva er det Microsoft – verdens mest suksessfulle bedrift – egentlig leverer? Et produkt selvfølgelig, men strengt tatt intet annet enn klare tanker som er puttet på diskett, en diskett som sannsynligvis er innkjøpt i Thailand eller deromkring.

Jeg har forsøkt å tegne et bilde av en ny, grenseløs verden, hvor det meste er i forandring. Det som fortsatt er som før, er behovet for verdiskapning. Kan der ligge hindringer i veien for fremtidig verdiskapning i Norge som ikke like lett lar seg identifisere som paragrafer og dårlige engelskkunnskaper? Kanskje det, og jeg har allerede vært inne på noen av dem, på muligheten for at vår historie, våre religiøse tradisjoner og vårt innbitte kjærlighetsforhold til hjemstedet – «målet hennar mor», om dere vil – sosialdemokratiet, velferdsstaten og tryggheten har gitt oss senskader? Jeg aner liksom det. Jeg kjenner stadig oftere eimen av manglende handlekraft og risikovegring rundt meg, et slags ekko av min far, som syntes det var så trygt og sikkert å bli stasjonsmester i Kristiansand. Jeg merker det på mange av dere unge, som ikke vil ta jobber ute, som gjerne søker dere til skjermet sektor, som nøler sterkere enn ungdom i andre land med å starte noe for dere selv og som allerede i 20-årene snakker om tryggheten for jobben og familien. Jeg merker det også i min egen omgangskrets, særlig etter at jeg i en alder på 58 år fikk tilbudet om å overta som sjef i TV2. Med få unntak er jeg blitt anbefalt å bli i Dagens Næringsliv. Der har du gjort det så godt, sies det. Hvorfor ikke bare surfe hjem?

Jeg har tatt jobben i TV2 til tross for alle velmente råd og til tross for gråten i halsen. Å surfe hjem er for meg verre enn sykkelhjulm.

Jeg håper jeg tar feil. Hvis vi som folk har fått senskader etter husmannsplassene, bedehusene, Amerika-båten og snart 70 år med sosialdemokrati, håper jeg ihvertfall at de lar seg reparere. Jeg ikke bare håper det. Når jeg ser på dere, velger jeg faktisk å tro det. Jeg vil likevel slutte som jeg begynte. Med en historie.

I Stalins Russland var sirkuset – som i Russland har samme status som 50-kilometeren i Holmenkollen – et av de få lyspunkter i folks liv. Og høyst av alle sirkuskunstene sto saltomortalen, det dødelige rundkast. Problemet var bare at kunstnerne gjorde nettopp det: døde av rundkastet. Dermed besluttet Stalin – et av de få livsbesvarende tiltak Stalin satte i verk – å forby saltomortaler uten sikkerhetsnett. Den største av alle trapes-kunstnerne – hvis jeg husker rett het han Vladimir Kasov – sluttet omgående i ren protest. Ingen, sa Kasov. Ingen har noengang slått en perfekt saltomortale med et sikkerhetsnett under.

Skal vi gå sammen om å globalisere Per Bufast?

Takk for oppmerksomheten.

TIDLIGERE KRISTOFER LEHMKUHL FORELESNINGER:

- 1958 *Sjur Lindebrække*: Kapitalbehov, kredittrestriksjoner og forretningsbankenes utlånspolitikk med forord av rektor, professor Rolf Waaler og en biografi over Kristofer Lehmkuhl av prof. dr. Anton Mohr.
- 1959 *O.T. Jarlsby*: Perspektiver og problemer i papirindustrien.
- 1960 *Frithjof Bettum*: Hvalfangstens utvikling og dens hovedproblem i dag.
- 1961 *Fredrik Vogt*: Vannkraftens plass i vår økonomi.
- 1962 *Harald Throne-Holst*: Aktuelle problemer i forbindelse med omsetning av næringsmidler.
- 1963 *S. Walter Rostoft*: Samarbeidet mellom staten og næringslivet.
- 1964 *E. Wærenskjold*: Noen tanker om administrativ ledelse i dag og i morgen.
- 1965 *Erling D. Næss*: Tankfartens problemer og utsikter.
- 1966 *Aage W. Owe*: En industribedrift blir til. Erfaringer fra oppbyggingen av A/S Årdal og Sunndal Verk.
- 1967 *Rolf Østbye*: Strukturproblemer og industriforpliktelser.
- 1968 *O.R. Norland*: Bankenes rolle i det internasjonale penge- og kapitalmarked.
- 1969 *Arne Skaug*: Noen refleksjoner om norsk utenriksrepresentasjonsarbeide i utlandet for norsk næringsliv.
- 1970 *Nils Astrup*: Noen tanker om utviklingen i Norsk skipsfart og Norsk industri i 1970-årene.
- 1971 *Hilmar Reksten*: Noen ideer om konkurransevillje og risikomomenter under strukturendringene i norsk tankskipsfart.
- 1972 *Knut Getz Wold*: Norges Banks samarbeid med statsmaktene, bankene og utlandet.
- 1973 *Onar Onarheim*: Tanker omkring norsk verkstedsindustri. Perspektiver og forutsetninger for utvikling.
- 1974 *Knut Hagrup*: SAS og den internasjonale luftfart.
- 1975 *Kjell B. Langballe*: Kvæmerkonsernet – oppbygging og egenart.
- 1976 *Oscar Strugstad*: Noen tanker om det private næringslivs rolle i overføringen av teknologi til utviklingslandene.
- 1977 *Johs. Mageli*: A/S Moelven Brug – Karakteristika og synspunkter.
- 1978 *Johan Melander*: Oversikt over Den norske Creditbank's organisasjon og virksomhet.
- 1979 *Finn Lied*: Statlig forretningsdrift.
- 1980 *Egil Abrahamsen*: Kreativitet, innovasjon og konkurransevne.
- 1981 *Toralv Maurstad*: Tanker om norsk teater og scenekunst.

- 1982 *Tor Halvorsen*: Inntektspolitikken sett med Landsorganisasjonens øyne.
- 1983 *Gerhard Heiberg* og *Jan Tore Odegard*: Internasjonalisering av norsk industri.
- 1984 *Aase Gudding Gresvig*: Kvinner og lederrollen.
- 1985 *Ragnar Halvorsen*: Lønnsomhetskrav – strategi for lønnsom vekst sett fra Dyno Industrier A.S's side.
- 1986 *Olav Thon*: Det personlige initiativ – status og muligheter i samfunnet i dag.
- 1987 *Egil Bakke*: Norsk konkurransepolitikk – i dag og i fremtiden.
- 1988 *Sjur Svabo*: Verdiskapning gjennom høyteknologisk nyetablering.
- 1989 *Trygve Hegnar*: Cruiseindustrien og Kloster Cruise.
- 1990 *Einar Førde*: NRK mellom marked og monopol.
- 1991 *Erik G. Braathen*: Norge sett fra luften. – Flytransport i en brytningstid.
- 1992 *Dag Børge Akerø*: Hva er TV 2, og hva bør vi bruke det til?
- 1993 *Svein Aaser*: Verdiskapning, sysselsetting og velferd. – Hvem tar ansvaret for fremtiden?
- 1994 *Fred. Olsen*: Hjernerevolusjonen og Norge.
- 1995 *Tormod Hermansen*: Fra enerett til mangfold – telemonopolene møter markedet.
- 1996 *Jannik Lindbæk*: Vekst og fattigdomsbekjempelse i utviklingslandene: IFC som instrument til varig selvhjelp.
- 1997 *Egil Myklebust*: Global organisasjonsutvikling med norsk utgangspunkt ... krevende balansegang.
- 1998 *Kristin Clemet*: Globaliseringen: Mulighet eller problem? Hvordan kan Norge møte globaliseringsutfordringene?